

Mit jutra w architekturze

The Myth of Tomorrow in Architecture

Streszczenie

Wciąż powszechne jest przekonanie, że postęp we współczesnej cywilizacji polega na wzroście konsumpcji, a mit jutra w architekturze jest częścią tego przekonania. *Tragedy of the commons* – tragedia wspólnego pastwiska, to metafora oddająca istotę kryzysu cywilizacji konsumpcji, w której nieograniczony wzrost zderza się z ograniczonymi zasobami. Koncepcja zrównoważonego rozwoju jest jedynym mitem jutra poszukującym wyjścia z kryzysu. Mit jutra powinien być opowieścią o tym, co powinno nastąpić, powstającą w opozycji do naszego „dziś”. Sposób zamieszkiwania w coraz większym stopniu kształtować będą przemiany społeczne. Jutro architektury, osiedla, domu zależeć będzie w coraz większym stopniu od społecznej zmiany systemu wartości i potrzeb. Potrzebna staje się o wiele głębsza wiedza o przestrzeni społecznej i jej wytwarzaniu. Dom jutra powinien być domem dostępnym, najlepiej w dostępnym osiedlu, „włączającym” społecznie.

Abstract

Progress in contemporary civilization is commonly identified with increasing consumption and the myth of tomorrow in architecture is a part of this belief. The metaphor of “tragedy of the commons” is reflecting accurately the essence of crisis of the civilization of consumption, where unlimited growth is confronted with limited resources. The concept of sustainable development is so far the only myth of tomorrow attempting to find the way out of this crisis. Myth of tomorrow could become a tale about what should happen in opposition to our “today”. The patterns of inhabiting our settlements will be more and more shaped by social changes. Tomorrow of architecture, settlement and housing development should rely more on the change of the system of values, needs and reflection on production of social space. The housing of tomorrow should be affordable, accessible and socially inclusive.

Słowa kluczowe: mit, opowieść, przyszłość, tragedia wspólnego pastwiska, zrównoważony rozwój, przestrzeń społeczna, mieszkalność dostępna

Key words: myth, tale, future, tragedy of the commons, sustainable development, social space, affordable housing

Mit jutra

O jutrze nie wiadomo nic pewnego; Horacy pisał „nie pytaj o to, co jutro przyniesie”. A jednak fascynuje nas jutro. Dlaczego? Nie tylko dlatego, że ciekawość przyszłości leży w ludzkiej naturze, ale także i dlatego, że nasze „dziś” uważamy za niedoskonałe, krępowane niezliczonymi ograniczeniami, których nie będzie jutro. Jutro będzie inne niż dziś, inaczej nie miałoby sensu mówienie o jutrze. W ten sposób rodzi się marzenie o Utopii – nie mającej szans urzeczywistnienia i nieliczącej się z realnym stanem rzeczy i stosunków społecznych wizji idealnego, egalitarnego społeczeństwa; to mit *Insula Utopia* Tomasza Morusa. Marzenie o przejściu z jednego stanu w inny, lepszy jest ahisteryczne, ale poprawia nam samopoczucie.

Współczesny pogląd, że świat architektury i urbanistyki trzeba na nowo wymyślić, jako „wolny od krępujących ograniczeń przeszłości”, zakłada, że możemy środkami naukowymi wytlumaczyć wszystkie subtelne czynniki ludzkie, które tradycyjne procesy zawarły w długim ewolucyjnym rozwoju tworzonego przez człowieka świata – przez próby i błędy, cierpliwe ulepszenie w odpowiedzi na niewytłumaczalne ludzkie cechy, tak ważne dla zadowalającego życia wspólnot i jednostek (Crowe). Takie wymyślanie na nowo okazuje się jednak w dużej mierze mitem. Mit zaś, to opowieść, pozornie relacjonująca wypadki historyczne, mające zazwyczaj służyć do wyjaśnienia jakichś zwyczajów, wierzeń, instytucji albo zjawisk naturalnych zwłaszcza związanych z magią, kultem albo wierzeniami religijnymi (Kopaliński). Mit nie interpretuje rzeczywistości naszego „dziś” wprost, ale

Myth of the future

Nothing is certain about the future. Horatio wrote “don’t ask about what tomorrow may bring”. Yet we are fascinated by tomorrow. Not only because curiosity about the future is part of human nature, but also because we tend to consider our “today” as imperfect, restricted by innumerable limitations, which disappear tomorrow. Tomorrow will differ from today, otherwise it would be senseless to talk about it. This way emerges the dream about Utopia – unrealistic vision of the ideal, egalitarian society, myth of Thomas More’s *Insula Utopia*. This dream about transition from one state to another is ahistorical, although it makes us feel better.

The modern notion that the urban architectural world must be reinvented, “free of the inhibiting constraints of the past”, presumes that we can, by scientific means, account for all the subtle human factors that traditional processes have accommodated in a long evolutionary descendance of the man-made world – through trial and error, patient refinement, and subtle adjustments in response to the unaccountable human characteristics that are so important to the satisfactory lives of communities and individuals (Crowe). This reinventing becomes a kind of myth itself. Myth is a tale, seemingly reporting on historical events, trying to explain habits, beliefs, institutions and natural phenomena (Kopaliński). Myth does not interpret reality of our “today” directly, it comes to existence in

powstaje jako opozycja wobec niej, jako alternatywa, lub choćby jako jej wizja „poprawiona”. W tym sensie pośrednio objaśnia i ocenia tę rzeczywistość, ale staje się też opowieścią o tym, co powinno nastąpić.

Czy architektura ma swoje, jej tylko właściwe mity? Jeremy Till, pisząc krytycznie w dokumencie RIBA o mitach otaczających badania architektoniczne, wymienia dwa spośród nich. Mit pierwszy głosi: architektura jest po prostu architekturą; mit ten, oparty na poglądach genialności i autonomiczności doprowadził ostatecznie do marginalizacji architektury. Jej wiedza jest okazjonalna, architektura staje się więc coraz mniej istotna i ostatecznie nieodpowiedzialna. Mit drugi: architektura nie jest architekturą, jest w opozycji do pierwszego. Architektura, aby być wiarygodną dziedziną wiedzy, musi zwrócić się do innych dyscyplin po upoważnienie. Próbuje legitymizować się na barkach innych dyskursów naukowych. W obu tych przypadkach odrębność i szczególność architektury wciśnięta jest w metodologiczny gorset innych dziedzin (Till). Potwierdzają to porażające odwagą, niefrasobliwą imaginacją i nieodpowiedzialnością wizje architektury jutra.

Mit „dziś”

Wciąż powszechne jest przekonanie, że postęp we współczesnej cywilizacji polega na wzroście konsumpcji, która miałaby z kolei stać się rękojmią podnoszenia jakości życia człowieka. Cywilizacja konsumpcji stała się zarazem cywilizacją ryzyka, zaś zgoda na ryzyko oznacza przyzwolenie na rabunkową gospodarkę kurczącymi się zasobami, w tym także przestrzenią. Diagnoza Konrada Lorenza sprzed 40 lat: „nikt rozsądny nie wątpi, że cywilizacja zachodnia jest systemem, który został wytrącony z równowagi” nie straciła nic ze swej aktualności.

Katastrofie miałyby zapobiec nieograniczone możliwości technologii. Ambicją technologii jest pęd ku ulepszaniu świata oparty na wizji „uładzonego, rozumnie organizowanego i pilnie kontrolowanego środowiska, jakie przyjąć miało na miejsce nieobliczalnego rozgardiaszu przyrody” (Bauman). Dzisiejsze wizje architektury jutra z reguły wywodzą się z naiwnej wiary w postęp technologii. Istnieją dwa podstawowe modi egzystencji: modus posiadania i modus bycia, konsumpcja zaś jest jedną z form posiadania (Fromm). Jeśli poprawa jakości życia (a najpierw zapewnienie wszystkim uzgodnionego standardu podstawowego) nie jest na dłuższą metę możliwa przez wzrost konsumpcji (a miasto jest przestrzenią konsumpcji zbiorowej), to należy jej szukać w wartościach niematerialnych, w reorientacji systemu wartości i wzorców zachowań.

Tragedia wspólnego pastwiska

Tragedy of the commons – tragedia wspólnego pastwiska, to metafora celnie oddająca istotę kryzysu cywilizacji konsumpcji. Pierwotnie odnosiła się do koncepcji mikroekonomicznej omawiającej pułapkę społeczną, w której indywidualny zysk jednego z uczestników społeczności prowadzi do strat dla społeczności jako całości. Koncepcja stawia wniosek, że nieograniczony dostęp do ograniczonych dóbr publicznych – np. pastwiska – prowadzi do ich wyeksploatowania.

Wydawałoby się oczywiste, że właściwą odpowiedzią na kryzys cywilizacji jest koncepcja zrównoważonego rozwoju; dlaczego więc budzi ona tyle nieufności, niechęci, oskarżeń o utopijność

opozition to it, as alternative or improvement. Undirectly it explains and evaluates reality, but it also becomes the tale on what should happen.

Does architecture have its own characteristic myths? Jeremy Till, writing in the RIBA memorandum on the myths related with architecture, names two of them. The first myth is that “architecture is just architecture”. This myth, founded on the twin notions of genius and autonomy, leads eventually to the marginalisation of architecture. A knowledge base is developed only fitfully and so architecture becomes increasingly irrelevant and, ultimately, irresponsible. The second myth “architecture is not architecture” works in opposition to the first and argues that in order to establish itself as a credible discipline, architecture must turn to other disciplines for authority, thus attempting to legitimise itself on the back of other discourses. In both these cases architecture’s particularity is placed within a methodological straightjacket of other disciplines (Till). The shocking examples of visionary yet thoughtless and irresponsible architecture of tomorrow clearly confirm this.

Myth of “today”

The belief that progress of our civilization relies on the constant growth of consumption, as a safeguard for raising the quality of everybody’s lives, is widely accepted. The civilization of consumption became also a civilization of risk, which means that wasteful exploitation of shrinking resources can be legitimized. The diagnosis of Konrad Lorenz “no one reasonable can doubt that Western civilization became an unbalanced system”. The catastrophe might be prevented by unlimited potential of technology. The ambition of technology is upgrading our planet, based on the vision of wisely organized, ordered and controlled environment, replacing the incalculable chaos of nature (Bauman). The latest visions of the architecture of tomorrow still adhere to the naive belief in technological progress.

There are two essential *modi* of existence: *modus* “to possess” and *modus* “to be”; consumption is one of the forms of possession. If raising the quality of life through the growth of consumption is in long term impossible, it is indispensable to turn to the immaterial goods, reorienting the system of values and of behavior patterns.

The tragedy of the commons

This metaphor pertinently reflects the essence of the crisis of the civilization of consumption. Originally it was attributed to the microeconomic concept describing the social trap in which individual gain of one member of the community eventually brings the losses to the community as a whole. The concept leads to the conclusion that unrestricted access to the limited public goods – for instance the common – results in their depletion.

It seems obvious, that the the concept of sustainable development brings around the appropriate answer to the crisis. Yet it still arises mistrust, reluctance and accusations of establishing utopian principles and assumptions. The answer is simple: the concept challenges the basis of

jej założeń i zasad? Odpowiedź jest oczywista: koncepcja ta kwestionuje podstawy cywilizacji konsumpcji i jej wzorców zachowań. „Prawdziwymi prorokami zagłady nie są pesymiści, których zdaniem ludzkość zmierza do samozniszczenia, lecz niefortunni fataliści – mylnie nazywani optymistami – którzy w przyszłości widzą jedynie dalszy wzrost i prostą ekstrapolację teraźniejszości” (Dubos). W Polsce koncepcja zrównoważonego rozwoju i jej programy stały się stereotypami – uproszczonymi wyobrażeniami mającymi legitymizować „ekologiczną” poprawność podejmowanych działań, funkcjonującymi jako obiegowe hasła bez głębszej treści. Tak powierzchowna naśladowczość prostackiego schematu zrównoważonego rozwoju może przynieść więcej szkody niż pożytku (Baranowski).

Mit i architektura

Antropologiczne znaczenie terminu „mit” nie musi utożsamiać go z nieprawdą. Mit jawi się jako trop wiodący ku dominującym wartościom danego społeczeństwa. Może więc być opowieścią o czymś nieistniejącym, ale upragnionym, może być wizją niedającą się uzasadnić i zweryfikować naukowo, a jednak spójną wewnętrznym, całościową i inspirującą. Mit jest opowieścią, ale przecież architektura jest też opowieścią o związkach przestrzeni z obecnymi w niej ludźmi, opowiadaną innymi środkami. Opowieść mitu i opowieść architektury muszą spełniać podobne warunki wewnętrznej spójności i logiki, tworzącej skończoną całość; opowieść – która nawet niedopowiedziana w szczegółach – jest całością. Mit i architektura spotykają się w sposobie narracji.

Pomimo powszechnego założenia, że nauka i mit są całkowicie niedającymi się pogodzić podejściami do architektury, zwłaszcza związanymi z projektowaniem architektonicznym, wypada się zgodzić, że nauka i mit są oba wyjaśnieniami zjawisk, każde innym, ale oba ważne. Rysuje się zatem interesująca możliwość wykorzystania obu tych podejść do zbadania pożytecznej dla architektury relacji pomiędzy mitem i nauką (Robinson).

Z tej perspektywy koncepcja zrównoważonego rozwoju jawi się jako wielki mit – jedyna do tej pory spójna i logiczna opowieść o przyszłości, zagrożonej ale wartej wysiłku, opowieść nie o gotowych rozwiązaniach, ale o drodze do nich.

Zmiany

Uczymy się żyć w społeczeństwie obywatelskim, ale i ono podlega ewolucji. Uczestniczymy w procesie przechodzenia do nowego porządku społecznego, w którym można oczekiwać, że wyłaniająca się nowa forma globalnego postnowoczesnego społeczeństwa będzie raczej postobywatelska. Stąd socjologia powinna zogniskować uwagę raczej na badaniu zmian więzi społecznych, aniżeli na poszukiwaniu ducha społeczeństwa obywatelskiego (Marody).

Przemiany społeczne w większym niż kiedykolwiek stopniu mogą kształtować sposób zamieszkiwania. Jutro architektury, osiedla, domu zależeć będzie w coraz większym stopniu od zmiany systemu wartości i potrzeb. Dzisiejsza uniformizacja sposobu zamieszkiwania, w której jedyną różnicą jest wygląd budynków, musi ustąpić zróżnicowaniu zapewniającemu możliwość wyboru środowiska społecznego i sposobu życia. To z kolei skłania do nowego spojrzenia na proces projektowania środowiska mieszkaniowego.

the consumerism imperative. The true prophets of extinction are not the pessimists, warning that the mankind is heading towards self destruction, but the unfortunate fatalists – erroneously called optimists – who see the future as the continuation of growth and simple extrapolation of the present (Dubos). In Poland the concept of sustainable development and its programmes are too often perceived as magic words, legitimizing “ecological” correctness of everyday activities, functioning as common slogans without any deeper content. The superficial, crude interpretation of the sustainability brings more losses than gains (Baranowski).

Myth and architecture

The notion of myth must not necessarily be connotated negatively. The myth emerges as the track leading to the prevailing values of the society. It can be treated as the tale about something nonexistent yet desirable, as the vision which cannot be justified and proved scientifically, but consistent, holistic and inspiring. Myth is a tale and architecture to some extent is a tale about the relations between people and space. The tales of myth and of architecture both must fulfill similar conditions of internal consistency and logic, forming a whole. The tale – even when incomplete in details – is a whole: myth and architecture meet in their ways of narration.

Despite an apparently common assumption that science and myth are totally incompatible approaches to architecture, especially as related to architectural design, one can argue that science and myth are both explanations of phenomena, each different, but both valid. There is interesting possibility of taking advantage of both approaches for investigating productive relationship between myth and science for architecture (Robinson). From this point of view the concept of sustainable development emerges as an important myth – so far the only consistent, logical tale about the future, endangered but worthy every effort, the tale not about ready solutions, rather about the way.

The changes

We learn to live in the civil society, which undergoes evolution. We participate in the process of transition to a new form of social order one can expect that the emerging new form of a global postmodern society will be rather “post-civil”. Therefore sociology should focus on studying changes of social bonds rather than searching for the ghost of civil society (Marody).

The social changes may more than ever determine the way of inhabiting. The future of architecture, house and housing community will depend on changing system of values and needs. Present standardization of the inhabiting patterns, in which the only difference concerns external appearance of the buildings, must be replaced by diversification securing possibility of conscious choice of inhabiting model and of the social milieu. A new look on the process of designing housing environment becomes a necessity.

Coraz częściej pojawiają się głosy nawołujące do zasadniczej zmiany miejsca i roli architektury w kształtowaniu przestrzeni (Buchanan). Konieczne jest odejście od niesłyszanej uproszczonego wyobrażenia anonimowego klienta i prostackiego pojmowania przestrzeni jako towaru. Konieczna jest zmiana w postaci uspołecznienia projektowania: nie będzie to projektowanie „dla nich”, ale projektowanie „z nimi”. Będzie to wymagać umiejętności dyskusji, negocjacji i uczestnictwa w „stawianiu się” i przemianach codziennego środowiska mieszkaniowego (Crawford). Potrzebna staje się o wiele głębsza wiedza o przestrzeni społecznej i jej wytwarzaniu (Dymnicka). Projektowanie może stać się „społecznie włączającym procesem” (Day). Przykładem takiego podejścia są skandynawskie i brytyjskie doświadczenia z kształtowaniem *collaborative communities*, *cohousing*, *socially mixed communities* – wspólnot mieszkaniowych, różnorodnych zarówno pod względem społecznym, kulturowym jak i ekonomicznym (Talen). Kurczowe trzymanie się anachronicznej uniwersalnej koncepcji estetycznej architektury zderza się z koncepcjami estetyki uczestnictwa, konieczności i codzienności. Zmienia się świadomość społeczna, system wartości i refleksyjność coraz liczniejszych grup społecznych (Arczyńska). Pojawiają się przeróżne spontaniczne akcje i inicjatywy, coraz lepiej zorganizowane miejskie ruchy społeczne na rzecz współzarządzania osiedlem, przestrzenią publiczną, dzielnicą i miastem. Powstaje koncepcja aktywizmu w architekturze; pojęcie aktywizmu oznacza tu wyjście poza rutynową rolę architekta wytwarzającego na zamówienie zleceniodawcy dokumentację projektową i podjęcie aktywnego uczestnictwa w dotyczących projektu procesach społecznych (Bell, Wakeford). Powstaje koncepcja *Everyday Urbanism* – urbanistyki codzienności (Crawford). Powstaje też ruch zbuntowanych przestrzeni publicznych, a nawet *Guerilla Urbanism* – partyzantka miejska (Hou), wyrosłe na świadomości osób i społeczności wykluczonych, pozbawionych dostępu do godnego zamieszkiwania. Dom jutra powinien więc być domem dostępnym, najlepiej w dostępnym osiedlu, „włączającym” społecznie, a więc wspólnotowym. Ale czy taki mit jest możliwy?

BIBLIOGRAFIA:

- [1] Arczyńska M., *Architektura mieszkaniowa w kontekście społeczeństwa konsumpcyjnego. Wybory mieszkaniowe konsumentów a zrównoważony rozwój*, praca doktorska, Wydział Architektury Politechniki Gdańskiej (maszynopis), 2013.
- [2] Baranowski A., *Projektowanie środowiskowe – poszukiwania*, Wydawnictwo Politechniki Poznańskiej, Poznań 2009.
- [3] Bauman Z., *Etyka ponowoczesna*, PWN, Warszawa 1996.
- [4] Bell B., Wakeford K., *Expanding Architecture. Design as Activism*, Metropolis Books, New York 2008.
- [5] Buchanan P., *Milenium po modernizmie*, Warszawa, Architektura-Murator nr 12/1997, 1997.
- [6] Crawford M., *Everyday Urbanism*, Monacelli Press, New York 2008.
- [7] Crowe N., *Nature and the Idea of a Man-Made World*, MIT Press, Cambridge Massachusetts, 1997.
- [8] Day Ch., *Consensus Design. Socially Inclusive Process*, Architectural Press, Oxford 2003.
- [9] Dubos R. (1986). *Pochwała różnorodności*, Warszawa, PIW.
- [10] Dymnicka M., *Przestrzeń publiczna a przemiany miasta*, Scholar, Warszawa 2013.
- [11] Fromm E., *Mieć czy być?*, Dom Wydawniczy REBIS, Poznań 1995.
- [12] Hou J., *Insurgent Public Space. Guerilla Urbanism and the Remaking of Contemporary Cities*, Routledge, London–New York 2010.
- [13] Kopaliński W., *Słownik mitów i tradycji kultury*, PIW, Warszawa 1985.
- [14] Lorenz K., *Regres człowieczeństwa*, PIW, Warszawa 1986.
- [15] Marody M., *Post-Civil Society?* Polish Sociological Review 4 (148), 2004.
- [16] Robinson J. W., *Architectural Research: Incorporating Myth and Science*, Chichester, Wiley, 1990.
- [17] Talen E., *Design for Diversity. Exploring Socially Mixed Neighborhoods*, Oxford, Architectural Press, 2008.
- [18] Till J., *What is Architectural Research? Architectural Research: Three Myths And One Model*, RIBA, London 2004.

More and more voices call for substantial change of the role of architecture in shaping our spaces (Buchanan). It is necessary to depart from the simplified image of an anonymous client and from the concept of space treated merely as commodity for sale. The design process must be socialized; from designing “for them” it should evolve to designing “with them”. It will require the ability to discuss, to negotiate and to participate in shaping and transforming everyday housing environment. Deeper knowledge of the urban spaces, of production of space (Dymnicka) and of design treated as socially inclusive process (Day). Good examples of this approach are the Scandinavian and British experiences known as collaborative communities, cohousing and socially mixed communities, representing the variety of the diverse social, cultural and economical solutions (Talen). Outdated concept of the universal architectural aesthetics is confronted with the concepts of aesthetics of necessity, engagement and of the everyday. Social awareness, system of values and reflectiveness of numerous social groups is undergoing substantial changes (Arczyńska). Urban spaces become subjects of diverse spontaneous actions and initiatives; well organized urban social movements take responsibility for local housing, public spaces, quarters or whole city. A new concept of activism in architecture is intended to broaden architect's participation in social processes (Bell, Wakeford). The concept of Everyday Urbanism (Crawford) indicates the importance of the small, often neglected urban places and structures in supporting urban life. Finally, new initiatives of “insurgent public spaces” and of “guerilla urbanism” have their roots in poor, deprived, alternative groups. The house of tomorrow should therefore be affordable, preferably in accessible, socially inclusive housing development. Is such a myth possible?

BIBLIOGRAPHY:

- [1] Arczyńska M., *Architektura mieszkaniowa w kontekście społeczeństwa konsumpcyjnego. Wybory mieszkaniowe konsumentów a zrównoważony rozwój*, praca doktorska, Wydział Architektury Politechniki Gdańskiej (maszynopis), 2013.
- [2] Baranowski A., *Projektowanie środowiskowe – poszukiwania*, Wydawnictwo Politechniki Poznańskiej, Poznań 2009.
- [3] Bauman Z., *Etyka ponowoczesna*, PWN, Warszawa 1996.
- [4] Bell B., Wakeford K., *Expanding Architecture. Design as Activism*, Metropolis Books, New York 2008.
- [5] Buchanan P., *Milenium po modernizmie*, Warszawa, Architektura-Murator nr 12/1997, 1997.
- [6] Crawford M., *Everyday Urbanism*, Monacelli Press, New York 2008.
- [7] Crowe N., *Nature and the Idea of a Man-Made World*, MIT Press, Cambridge Massachusetts, 1997.
- [8] Day Ch., *Consensus Design. Socially Inclusive Process*, Architectural Press, Oxford 2003.
- [9] Dubos R. (1986). *Pochwała różnorodności*, Warszawa, PIW.
- [10] Dymnicka M., *Przestrzeń publiczna a przemiany miasta*, Scholar, Warszawa 2013.
- [11] Fromm E., *Mieć czy być?*, Dom Wydawniczy REBIS, Poznań 1995.
- [12] Hou J., *Insurgent Public Space. Guerilla Urbanism and the Remaking of Contemporary Cities*, Routledge, London–New York 2010.
- [13] Kopaliński W., *Słownik mitów i tradycji kultury*, PIW, Warszawa 1985.
- [14] Lorenz K., *Regres człowieczeństwa*, PIW, Warszawa 1986.
- [15] Marody M., *Post-Civil Society?* Polish Sociological Review 4 (148), 2004.
- [16] Robinson J. W., *Architectural Research: Incorporating Myth and Science*, Chichester, Wiley, 1990.
- [17] Talen E., *Design for Diversity. Exploring Socially Mixed Neighborhoods*, Oxford, Architectural Press, 2008.
- [18] Till J., *What is Architectural Research? Architectural Research: Three Myths And One Model*, RIBA, London 2004.